

ตอนที่ 8

2.8 “เมืองสุโขทัยนี้มีสี่ปากประตูหลวง เทียรย่อม คนเสียดกันเข้ามาดู
ท่านเผาเทียน ท่านเล่นไฟ เมืองสุโขทัยนี้มีดังจักแตก”

ข้อความระหว่างบรรทัดที่ 20-23 นี้ แสดงให้เห็นว่าสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้นมีพิธีเผาเทียนและเล่นไฟกันอย่างครึกครื้น พิธีนี้จะเป็นพิธีนำคูน่าชม นำสนุกสนานและเชื่อกันว่าเป็นบุญเป็นกุศลมากอยู่ จึงมีคนนิยมดูกันอย่างล้นหลาม เบียดเสียดกันเข้าประตูเมืองทั้ง 4 ประตู และคงจะส่งเสียงไชโยโห่ร้องกันอึงมี จนประหนึ่งว่าเมืองสุโขทัยจักแตกจกถล่มทลาย

ข้อที่นำศึกษาในตอนนี้ คือ สี่ปากประตูหลวง - เทียรย่อม - เผาเทียน - เล่นไฟ

(1) สี่ปากประตูหลวง หมายความว่า ประตูใหญ่ 4 ประตู ว่าตามลักษณะประตูเมืองสมัยโบราณ 4 ประตูนั้น ได้แก่ประตูในทิศทั้ง 4 คือ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศเหนือ และทิศใต้ ทิศละประตู ซึ่งประตูทั้ง 4 นี้ เมื่อ ร.ศ. 126 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองสุโขทัย ก็ได้ทรงค้นพบว่า มีอยู่ครบทั้ง 4 ประตู (เที่ยวเมืองพระร่วง หน้า 109)

(2) เทียรย่อม คำนี้หากเขียนตามที่ปรากฏในคำจารึกจะต้องเขียนว่า เทียนย่อม ในมหาเวสสันดรชาดกภาคอีสานก็เขียนว่า เทียนย่อม เช่นในกัณฑ์จุลพน (หน้า 3, 15) ว่า “เสโล มัคว่า เสลมโย เทียนย่อมแล้วด้วยหินทั้งแท่ง อันโลกหากตั้งเตไว้แต่ปฐมกับปี” แต่ในไตรภูมิอภินิหาร ทั้งของพระมหาช่วยและพระมหาจันทร์ เขียนว่า เทียรย่อม โดยตลอด แต่คงอ่านว่า เทียนย่อม หากได้อ่านว่า เทียรย่อม ไม่ จะเขียนว่า เทียนย่อม-

เทียบย่อม – เทียรย่อม ก็น่าจะใช้ได้ทั้งนั้น แม้รูปคำและเสียงจะแตกต่างกันไปบ้าง แต่ก็คงมีความหมายอย่างเดียวกัน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน เก็บเฉพาะคำ เทียร, เทียร ไม่เก็บคำ เทียรย่อม – เทียรย่อม ชะรอยจะเห็นว่าคำ เทียร – เทียร แม้ไม่มีคำ ย่อม ต่อท้าย ก็มีความหมายอย่างเดียวกับที่มีคำ ย่อม ต่อท้าย จึงให้ความหมายไว้ว่า “เทียร, เทียร ก. ย่อม, ล้วนแล้วไปด้วย” แต่ในหนังสือเก่าๆ เช่น ไตรภูมิภิกขาของพระญาณโท เป็นต้น พบแต่ใช้ว่า เทียรย่อม, เทียรย่อม เป็นพื้น ยังไม่พบที่ใช้เพียง เทียร, เทียร เลย

พิเคราะห์ตามลักษณะที่ใช้ในข้อความต่างๆ คำเทียบย่อม นี้ ก็มีหลายความหมายได้หลายอย่าง เช่น

1. หมายความว่า เป็น เช่น “มีบริโลกเทียบย่อมทิพย์, กว้นไฟพุ่งขึ้นทุกแห่ง รุ่งเรือง เทียรย่อมเปลวไฟ, ยังมีที่อันหนึ่งชื่อสุรพิภพ โดยกว้างได้หมื่นโยชน์ เทียรย่อมแผ่นทองคำ ที่นั่นนั้นงดงาม เทียรย่อมเงินทองแลแก้วสัตตพิภวรรณะ” (ไตรภูมิ หน้า 474, 477, 514, 541)

2. หมายความว่า มี เช่น “ในพื้นน้ำเวตรณีนั้น เทียรย่อมกมมีกหงายขึ้น, นรคนั้น เทียรย่อมผู้หญิงก็หลายผู้ชายก็มากนัก, ในนรคนั้น เทียรย่อมฝูงหญิงฝูงชายหลาย, รอบนั้นเทียบย่อมป่าไม้งิ้ว” (ไตรภูมิ หน้า 477, 483, 494)

3. หมายความว่า มีแต่ เช่น “บมีเอ็นคูกุรุณา เทียรย่อมฆ่าสังสัตว์, ทั้งเครื่องกินเครื่องอยู่นั้น เทียรย่อมเป็นทิพย์ทุกประการ” (ไตรภูมิ หน้า 474, 497)

4. หมายความว่า มีปรกติ, ย่อม เช่น “แม่น้ำใหญ่อันหนึ่งเทียบย่อมไปด้วยเลือก 2 ตีนกิติ 4 ตีนกิติ หลายตีนกิติ เทียรย่อมเดินไปมา, เปรตฝูงหญิงจำพวก 1 เทียรย่อมเปลือยอยู่, เขาเทียบย่อมกินแต่น้ำหนองเนา” (ไตรภูมิ หน้า 482, 490, 503, 509)

5. หมายความว่า สำเร็จด้วย, ล้วนแล้วไปด้วย, เป็น เช่น “มีหนามอันใหญ่เท่าจอบ เทียรย่อมเหล็กแดง, ไบวันนั้นเทียบย่อมเหล็ก เป็นคมรอบ, ปากแรง แลกาแลเล็บตีนนั้น เทียรย่อมเหล็กแดง, หนามง้วนนั้น เทียรย่อมเหล็กแดง” (ไตรภูมิ หน้า 476, 477, 483)

(3) เผาเทียน พิศารมณีสถิตยพื่อชุนรามคำแหงนั้น ท่านทำอย่างไร ท่านเจ้าคุณอนุমানราชธน (เสฐียรโกเศศ) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า “เผาเทียน คิดไม่เห็นว่าจะเป็นอย่างอื่นได้ นอกจากหมายความว่า จุดเทียน แต่ทำไมไม่ใช้ว่า จุด ลองตรวจดูข้อความแห่งอื่น ๆ ในจำพวกศิลาจารึก ก็ไม่พบคำว่า จุด กลับไปพบคำว่า เผารูปหอมชิ้นอีกแห่งหนึ่งในศิลาจารึกเขาสมณภูฏ เป็นอันรู้แน่แล้ว สมัยนั้น จุฑรูปเทียนใช้ว่า เผารูปเทียนก็ได้ ก็คำว่า เผา นั้น ได้แก่การทำให้ไหม้ การจุฑรูปเทียนก็คือทำรูปเทียนให้ไหม้ด้วยไฟ เป็นคำตรงกับลักษณะอาการที่ปรากฏเห็นอยู่ จะว่าคำจุดเกิดใหม่ ไม่ใช่คำไทยเดิมก็ไม่แน่ เพราะไทยขาวและไทยแดง ก็มีคำ จุด อยู่ในคำพูดของเขา แต่ที่ประหลาดที่คำพูดเดิมของภาคอีสานและพายัพ ตลอดจนไทยใหญ่ ไม่ใช่คำว่า จุด แต่ใช้ว่าได้ คำจุดไฟมีใช้เป็นครั้งแรกเท่าที่พบในหนังสือ คือในกฎมนเฑียรบาล มีคำว่า “จุดดอกไม้” และในเรื่องพิสุจน์คำน้ำลุยเพลิง มีคำว่า “จุฑรูปจุดเทียน” เขาเป็นตกลงว่า เผาเทียนกับจุดเทียน เป็นมีความหมายอย่างเดียวกัน จุดเป็นแรกทำให้มีไฟเกิดเป็นติดไฟขึ้น จุดไฟจึงเป็นขั้นต้นของตามไฟและเผาไฟ เผาเทียนเป็นเผาให้ไหม้เปลืองไป ส่วนโคมจะใช้ว่า เเผาโคม เห็นไม่ได้ คงเผาได้แต่เทียนหรือไส้ของโคม อย่างกระนั้นเลย รวมเรียกเสียว่า จุด ก็แล้วกัน เพราะทั้งกันด้วยลักษณะอาการอย่างเดียวกัน จุดแล้วรักษาไว้ไม่ให้ดับก็เป็นการตามไฟ จุดแล้วไหม้หมดก็เป็นการเผาไฟ เขาคำว่าเผาไปใช้กับลักษณะอาการไหม้ไฟให้แก่ของอย่างอื่นอีก คิดเห็นอย่างนี้ จะผิดถูกอย่างไรขอให้ท่านผู้รู้โปรดเมตตา” (วัฒนธรรมและประเพณีไทย หน้า 272 - 3)

มีทางที่น่าใคร่ครวญอยู่ทางหนึ่ง ในศิลาจารึกภูเขาสมณภูฏ (หลักที่ 8 ด้านที่ 2 ระหว่างบรรทัดที่ 5 - 11) มีข้อความว่า “สองชอกหนทาง ย่อมคั่งกัลปพฤษ์ ใส่ร่วมยอดดอกไม้ ตามได้เทียนประทีป เผารูปหอมตระหลบทุกแห่ง” ข้อนี้เป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่า สมัยสุโขทัยนั้น จุดเทียนหรือประทีป ใช้ว่า ตามเทียน ตามประทีป หรือได้เทียนได้ประทีปก็ได้ (ส่วนจุฑรูปใช้ว่า เเผารูป) แต่ในศิลาจารึกที่ 1 ตอนนี้ใช้ว่า เเผาเทียน การเผาเทียนในที่นี้ น่าจะมีความหมายต่างจากตามเทียนหรือได้เทียนในสมัยเดียวกัน

พิเคราะห์ตามภาษาถิ่น ทางภาคอีสานคำว่า ตาม ก็หมายความว่า จุด ได้ ก็หมายความว่าจุด คำตาม ไม่นิยมใช้ในภาษาพูด มักใช้แต่ในภาษาหนังสือ หรือวรรณคดี และมักใช้คู่กับคำว่า ได้ เป็น ตามได้ อย่างว่า

ไว้ให้ ทักตามได้   บุษยาพุทธรูป
กับทั้ง หม่อมสังฆะเจ้า   ตามได้สุทรเขียน

(พระเชตพน หน้า 81)

คำ ได้ นิยมใช้ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน เช่น ได้กระบอง หมายความว่า
จุดได้ ได้เทียน หมายความว่า จุดเทียน ในทางวรรณคดีก็ได้พบเสมอ เช่น

ฝูงหมู่ สาวสวรรค์ฟ้า   บุษยาแสนโกฏี
เทียนทิพย์ได้   บุษยาเจ้าชู้วัน แท้แล้ว

(พระเชตพน หน้า 48)

มีข้อที่น่าสังเกตอย่างหนึ่ง คือ คำ ตาม, ได้ นี้ ทางภาคอีสานหมายถึง การ
จุดไฟเพื่อให้เกิดแสงสว่าง เช่น ใต้ตะเกียง เป็นต้น ถ้าจุดเพื่อให้เกิดการเผาไหม้ หรือ
เอาไฟเผา ใช้ว่า จุด เช่น จุดต่อ จุดแดน เป็นต้น ในวรรณคดีก็ใช้ว่า จุด เช่น

ทั้งสี่ค้ำ   จักจุดปนมสูง
คนทั้งหลาย   เบื้องแยงพองอ.

(ขุนทิง. หน้า 254)

ถ้าเอาไฟจุดหรือจุดไฟเพียงเพื่อให้ไฟติด เช่น จุดกอกยา (จุดบุหรี) เป็นต้น
ใช้ว่า จุด อย่างเดียวกับทางภาคกลาง แม้ในวรรณคดีก็ใช้ว่า จุด เช่น

กรันว่า ลมฮ่ายเปลื้อง ทีฟาคประคือฮัย
ไฟกระนวนจุด ลันสะบยาฮ้า.

(ผาแดงนางไอ่)

จุดรูป ทางภาคอีสาน เคยได้ยินคนเฒ่าคนแก่พูดว่า จุดรูป ก็มี แต่บางคน
พูดว่า จุดรูป เป็นพื้น สำหรับคำ เผา นั้น ทางภาคอีสานก็มีความหมายอย่างเดียวกับ
ทางภาคกลาง

ตามที่กล่าวมานี้จะเห็นว่าคำ ตาม, ได้, จุด, จุด, เผา เป็นคำที่มีใช้อยู่ใน
ทางภาคอีสานมาเป็นเวลานานแล้ว โดยเฉพาะคำ ได้ ที่ใช้เป็นคำกริยา เช่น ได้เทียน ได้

ประทับ เป็นต้น ก็เป็นคำที่ตรงกับภาษาสมัยสุโขทัยตามที่ปรากฏในศิลาจารึก หลักที่ 8 ดังกล่าวแล้ว

หากการ ใต้เทียน ในสมัยสุโขทัยมีความหมายอย่างภาษาทางภาคอีสานแล้วคำนี้ ก็ต้องมีความหมายว่า จุดเทียน เมื่อเป็นเช่นนี้การเผาเทียน ก็จะต้องมีลักษณะแตกต่างจากการใต้เทียน พิจารณาตามเค้าเรื่องในศิลาจารึก ชวนให้เข้าใจว่า ใต้เทียน น่าจะหมายถึงจุดเทียนตามปกติ เผาเทียน น่าจะหมายถึงจุดเทียนที่ตกแต่งไว้อย่างสวยงามจึงมีคน ไปดูไปชมกันมาก ดังที่กล่าวไว้ว่า “คนเสียดกันเข้ามาดูท่านเผาเทียน ท่านเล่นไฟ เมืองสุโขทัยนี้มีคั้งจักแตก” และข้อนี้ก็บอกอยู่ในตัวว่าการเผาเทียนนั้นทำเป็นพิธีการและน่าจะเป็นพิธีหลวงด้วย

เทียนที่ใช้ในพิธีเผาเทียนนี้ น่าจะได้รับการตกแต่งอย่างสวยงาม ราวเทียนก็คง จักตั้งไว้อย่างเป็นระเบียบ เป็นแถวเป็นแนว หรือประดิษฐานให้มียุลักษณะสวยงามต่าง ๆ การจุดเทียนจำนวนมากเป็นพิธีการดังกล่าวนั้น ท่านจึงเรียกว่า เผาเทียน ไม่เรียกว่า ใต้เทียน หรือมิฉะนั้น เทียนที่ใช้ในพิธีนี้ก็น่าจะมีลักษณะเป็นต้นเทียน คือเทียนทำเป็นต้นอย่างต้นไม้ เมื่อจุดแล้วจะแลเห็นสวยงาม และไฟก็จะไหม้หมดไปทั้งต้นทั้งกิ่ง สิ่ง ที่หลงเหลือปรากฏเป็นเค้าให้คิดเห็นเช่นนี้ก็คือ ต้นเทียนที่ใช้ในพิธีเถรภิษกทางภาคอีสาน ในบัดนี้ซึ่งต้นเทียนนี้ทำด้วยต้นกล้วยหรือไม้ไผ่ก็ได้ ใช้ลูกมะพร้าวเป็นฐาน โดยเอาต้นเทียนปักไว้บนฐานนี้ แล้วเอาไม้ไผ่เหลาพองามเสียบเป็นกิ่งอย่างต้นเทียนติดกันทีละต้นแล้ว ประดับด้วยเทียนกาบและเทียนกิ่ง เทียนกาบนั้นมีลักษณะเป็นกาบอย่างกาบกล้วยหรือกาบ หน่อไม้เป็นเทียนไม่มีไส้ เพราะไม่ใช้จุด เพียงแต่ใช้ประดับไว้รอบ ๆ ฐานต้นเทียน อย่าง บัวคว่ำบัวหงายประดับฐานพระพุทธรูป เทียนกิ่งนั้นมีลักษณะเป็นเทียนสองเล่ม บิดไขว้กัน อย่างตึกกา เล่มหนึ่งใช้จุด อีกเล่มหนึ่งใช้ปักติดกับไม้ที่เสียบเป็นกิ่งไว้กับต้นเทียนนั้น เวลา จุดใช้จุดเฉพาะเทียนกิ่ง บางตำบล ต้นเทียนนั้นทำด้วยเทียนจริง ๆ คือใช้เทียนเล่มใหญ่ ปักไว้บนฐานซึ่งทำด้วยลูกมะพร้าวดังกล่าวแล้ว และประดับด้วยเทียนกาบและเทียนกิ่งอย่าง ต้นเทียนที่ทำด้วยต้นกล้วยหรือไม้ไผ่ แต่เวลาจุดใช้จุดทั้งเทียนต้นและเทียนกิ่ง ไฟจึงไหม้ หมดไปพร้อมกันทั้งเทียนต้นและเทียนกิ่ง เมื่อจุดแล้วจะแลเห็นแสงเทียนมีลักษณะเป็นพุ่ม อย่างพุ่มไม้ ดูสวยงามก็ เห็นจะเป็นเพราะเทียนที่ใช้ ในพิธีกุศลสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้น มีลักษณะเป็นต้นเทียนดังกล่าวนี้กระมัง การจุดเทียนจึงเรียกว่า เผาเทียน

หากสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้นมีต้นเทียน ก็น่าจะมีต้นรูปกล้วย เพราะของสองอย่างนี้ใช้คู่กันเสมอ เมื่อเทียนทำเป็นต้น รูปก็น่าจะทำเป็นต้นเช่นเดียวกัน ทางภาคอีสาน บางท้องถิ่นยังนิยมทำต้นรูปกันอยู่แทบเท่าทุกวันนี้ โดยนิยมทำกันเฉพาะในพิธีทำบุญออกพรรษาซึ่งชาวอีสานเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “เอาบุญได้น้ำมัน”

การได้น้ำมันในที่นี้ ก็คือการตามประทีปนั่นเอง ประทีปที่ใช้ได้หรือตามนั้นทำด้วยกระบอกลูกทุมกา (หรือกะลามะพร้าวก็ได้) โดยเอาลูกทุมกามาตัดครึ่งลูก ถ้วนเอาเนื้อในออกให้สะอาด แล้วเอาขี้ผึ้งทำเป็นดินกาวางไว้ในกระบอกทุมกานั้น แล้วนำไปวางเรียงไว้บนร้านที่ปลูกเตรียมไว้เป็นที่วาง ซึ่งร้านนี้มักปลูกชั้นสูงประมาณเพียงคาหรือต่ำกว่านี้เล็กน้อย บนร้านนี้ใช้ฝาไม้ไผ่สานเป็นลายตามะกอก ปูเป็นพื้นอย่างกระดาน จะทำที่ร้านก็ได้ ตามแต่ศรัทธา แล้วเอากระบอกน้ำมันนั้นไปวางบนร้านนั้น โดยวางเรียงกันเป็นแถวห่างกันพอสมควร ครั้นถึงวันงานจึงเอาน้ำมันมะพร้าวหรือน้ำมันกระเบามาเทใส่กระบอกทุมกานั้นประมาณครึ่งกระบอก การเตรียมการทั้งหมดนี้ ส่วนมากเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ชาวบ้านผู้มีศรัทธามาช่วยบ้างตามศรัทธา การทั้งหมดนี้ต้องทำให้แล้วเสร็จภายในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งถือเป็น “วันโสมบุญ”

นอกจากเตรียมประทีปไว้จุดแล้ว ก็มีการเตรียมต้นรูปไว้จุดด้วย ต้นรูปนั้นส่วนมากทำด้วยไม้รวก ยาวประมาณ 3-4 วา โดยเอาไม้รวกนั้นมาลนไฟ กดให้ตรงแล้วเจาะเป็นรูตามปล้อง เนื้อข้อเล็กน้อย ปล้องละประมาณ 7-8 รู เพื่อใช้เสียบกันรูป รูปนั้นมีได้ทำเป็นดอกอย่างที่ใช้กันอยู่บัดนี้ แต่ทำเป็นมวนอย่างบุหรี โดยใช้กระดาษห่อผงรูป แล้วใช้ขี้ผึ้งพันรัดเป็นมวน แต่ละมวนหรือแต่ละดอก ยาวประมาณ 1 คืบ แล้วผูกเป็นพวงระย้า พวงละประมาณ 7-8 ดอก แล้วผูกไว้บนปลายกันรูป หรือผูกติดไว้กับรูปนก รูปปลา หรือรูปสัตว์อื่น ๆ ที่ผูกไว้ปลายกันรูปนั้น แล้วนำกันรูปนั้นไปเสียบไว้กับต้นรูปตามรูที่เจาะไว้แล้วนี้ ตกแต่งเป็นพุ่มสวยงามคล้ายสนชั้นหรือฉัตรชั้น จะทำก็ได้ตามศรัทธาและความสามารถ แล้วนำต้นรูปนี้ไปปักเป็นแถวไว้รอบ ๆ ร้านประทีปหรือร้านน้ำมันนั้น การปักต้นรูปนี้ ต้องชุกหลุมลึกประมาณ 1 ศอก แล้วเอาต้นรูปปักในหลุมนั้น เอาดินกลบให้แน่นเพื่อกันลม การทั้งหมดนี้ต้องทำให้เสร็จภายในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11 เช่นเดียวกับเตรียมประทีป.

ครั้นถึงตอนเย็นวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวันงาน “เอาบุญได้น้ำมัน” หรือวันออกพรรษา เวลาประมาณ 1 ทุ่ม ทางวัดก็จะตั้งกลองสัญญาณเชิญประชาชนไปรวมกันที่วัด เมื่อประชาชนมาพร้อมกันแล้ว ประมาณ 2 ทุ่มเศษ จะมีการเวียนเทียน เสร็จแล้วจึง ได้น้ำมัน (ตามประทีป) และจุฑาบุษบาพระรัตนตรัย แล้วอุบาสกอุบาสิกาประชาชนไปประชุมทำวัตรสวดมนต์ วัชศีล ฟังธรรมเทศนาบนศาลาการเปรียญเป็นเสร็จพิธี

ที่น่าประเพณีเอาบุญได้น้ำมันทางภาคอีสานมาแล้วแต่ครั้งไหน ก็เพื่อจะให้เห็นว่าประชาชนภาคนี้นิยมทำกันเทียน ต้นบุษบาพระรัตนตรัยในเทศกาลออกพรรษา ซึ่งอาจเป็นเค้าเรื่องให้เป็นแนวสืบค้นเรื่องการ “เผาเทียน” ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงต่อไป

เป็นที่น่าสังเกตว่า การทำบุญเนื่องในเทศกาลออกพรรษาคงกล่าวนี้ มีการได้น้ำมันและจุฑาบุษบาด้วย แต่นิยมเรียกพิธีการกุศลนี้ว่า “เอาบุญได้น้ำมัน” ไม่เรียกว่า “เอาบุญได้น้ำมันและจุฑาบุษบา” ทั้งนี้เห็นจะเป็นเพราะถือการได้น้ำมันเป็นหลัก เมื่อพูดถึงการได้น้ำมันก็เป็นอันเข้าใจว่ามีการจุฑาบุษบาด้วย ทำนองเดียวกับพูดว่า กินหมาก ก็เป็นเข้าใจว่าหมายถึง กินพลู ปูน และอื่นๆ ด้วย ฉะนั้น พิธีเผาเทียนสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้น จึงน่าจะรวมถึงเผาบุษบาด้วย และรูปที่ใช้ในพิธีก็น่าจะเป็นรูปต้นอย่างเดียวกับเทียนต้น ดังกล่าวมานี้กระมัง.

(4) เล่นไฟ คำ เล่นน่าจะให้คำอ่านว่า เหล้น ให้ตรงกับที่ปรากฏในศิลาจารึกดังกล่าวแล้วใน 2.7 (10) การ เหล้นไฟ หรือ เล่นไฟ นี้ เข้าใจว่าเป็นพิธีที่นิยมกันว่าเป็นบุญอย่างหนึ่งในสมัยสุโขทัย และสมัยนั้นอาจมีการทำดอกไม้ไฟเป็นแล้วก็ได้ เช่น ไฟพะเนียง เป็นต้น หรืออาจมีการเล่นไฟแบบอื่นๆ เช่น พลุ ตะไล ไอ้คือ เป็นต้น ดังที่ท่านเจ้าคุณอนุนานราชธรรมาเถาไว้ในเรื่อง อักนิกัรทา

การเล่นไฟสมัยพ่อขุนรามคำแหง ทำเนื่องเป็นพิธีเดียวกับพิธีเผาเทียนดังกล่าวมา และก็เป็นเรื่องที่สนุกสนานมาก จึงมีคนไปดูกันอย่างล้นหลาม อาจเป็นทำนองเกี่ยวกับการ “เอาบุญบั้งไฟ” ในภาคอีสานก็ได้ ซึ่งการเอาบุญบั้งไฟในภาคนี้ ได้ทำกันอย่างครึกครื้น และเป็นประเพณีสืบต่อกันมาแต่โบราณทราบเท่าทุกวันนี้ ดังที่กล่าวไว้ในเรื่อง ผาแดงนางไอ่ ว่า

เคียนทกชั้น
 กินใส่ไว้
 เหล็กไก่อเข้า
 ในคิริ
 ไฟแปลวได้
 ถอกมาบพร้อม
 เอาแต่หางซีกฟ้า
 พระจึง นำฎีกา
 บิดได้ เสียค่าแท้
 คุเดือกกัน
 พระก็ เกณฑ์คนให้
 พันกระต่ายเจีย
 สับดอกแก้ว
 ผานผานงาม
 เป็นที่ ผากฎแท้
 ไฟลูกท้าว
 ผุกแต่งเอ
 นำหัวหาง
 โหมคำผั้น
 ขวาแลซ้าย
 บางพ่องเอ
 เกวียนสาลี
 บางพ่อง แต่งยนต์ร้าง
 บางพ่อง ทำโกศชั้น
 นับแต่ ไฟหางได้
 ไฟดอกไม้
 บั้งบ้านนอก

ไฟหลวงบั้งใหญ่
 เต็มบั้งออกชม
 ชูชอกฉบบัด
 บมีไฟแพ
 ฉบบัดไฟหลอก
 บมีไต้ นั่งคน นั้นแล้ว
 เขาฆ่าฉบบัด
 บอกมาเอาให้
 ครัวคอนชูแตก
 โทนค้ำบ่ห่อนมี.....
 เอาไฟมาคาค
 คำหุ้มห้องงาม
 แวนแฉ่นตามทาง
 คั่งชิบินเมื่อฟ้า
 ไฟหลวงบั้งใหญ่
 ชาวบ้านบ้านหมื่นขุน
 บอกกระต่ายจิ้งโกคำ
 กั่งชิกลีนกินได้
 พันลำเคียนคาค
 เอาผ้าใหม่แดง
 ไฟคอกไฟคาว
 แก่ยนต์ประสงค์พื่อน
 หัตถ์ลึงค์ชักเช็ก
 เกวียนแก้วแกไป
 พันปลายบั้งใหญ่
 ตามฮ้อยแก่เกวียน
 มิไขว่กัวณะนา

มุกาไกล
ยังแขวงไต้
(ฟ้าแตก) แก้ว
นับแต่ ไฟทางไต้
แขวงเขคนั้น
ไฟคอกไม้
ในมุกา
บ้านม่วงเต้า
ทั้งเมืองหงส์
บัดนี้ นักชัตตฤกษ์ฟ้า
ในฎีกา
เดือนหกชั้น
ฝูงสัตว์ท้าว

บ่สังขยาไต้
เซียงเหียน (กำฝ้าย)
(แขวงกำฝ้ายหลาน)
(พอพันเกวียนแก่)
คาเมบ้านย้อมหลาย
เซียงส่งสาวไซ
ก็หากมีหลายบ้าน
บ้านเว่อหมอลู
เขตแขวงขงนั้น
สิบห้าค่ำวันตี
บอกมาวันนั้น
วันเพ็งสิบห้าค่ำ
ลงพร้อมขุนาย

ตามเรื่องราวที่ปรากฏในเรื่องผาแดงนางไอ่นี้ จะเห็นว่าการเล่นไฟทางภาคอีสาน โดยเฉพาะการเล่นบั้งไฟ ไต้ทำเป็นพิธีการที่เอิกเกริก ครึกครื้น สนุกสนานน่าดูน่าชมมาก.